

Vrnitev

Marija Poljska

Bilo je, kakor da se Kristinine lahko gibajoče se rame in trdna meča premikajo v nekem uporu vzdolž grčaste ceste, iz katere se je luščilo okroglo kamenje. Včasih ji je noga zastala v udirajočem se snegu, pa se je z novo silo pognala naprej. Tesneje je stisnila močne čeljusti in silen notranji žar ji je oblil trdo lice. Ozirala se je po zasneženih kmečkih domovih ob cesti. Bele snežene plasti njihovih streh so se zlivale s snegovi polj v mehko krivuljo, ki se je razprostirala prav do motnega obzorja. Tod se je podila kot otrok po udratih travnikih, po zagrajenih vrtovih, po usiha-jočih močvarah, tod se je pretepala s paglavci, se lasala z dekleti ali zmerjala pijane delavce, ki ob sobotah niso našli poti domov. Nekoliko dalje, tam kjer so slonela za majhnim gozdičkom sajasta, težka poslopja z zamočklimi okni, kjer so se čisto v ozadju vzpenjali v gladko ozračje sloki dimniki, tam je kot otrok negovala bolno sestrico in pestovala bratca. Nato pa je nenadoma izoglenel v njej ta mračni razgibani svet in zaživela je čisto drugače. Stric jo je vzel k sebi in jo vzgajal. Ko je zbolel, mu je stregla in ga pred kratkim pokopala. Po njegovi smrti se je brez pomišljanja napravila na pot. Tako je v rezkem jutru stopala proti domu, prežeta s spomini, iz katerih je vel nekak vonj po gnilobi, nezavestna slutnja nečesa nečistega. Že je zagledala vogelni kamen zadnje kmečke hiše. Tu se je cepila pot v delavsko četrt. Prav ob križišču je stanovala njena mati. Kristini je tesnoba stisnila grlo. Potem je kljubovalno stresla z glavo in z odmerjenimi koraki stopila proti vhodu. Ko je odrinila prislonjena vrata, so začivilila.

Skozi odprta vrata je padel zračen pramen svetlobe v votli prostor, ki je bil obenem kuhinja in veža. Oken ni bilo, le steklo v gornjem delu vrat je prepuščalo nekaj luči. „Kako temno je tukaj!“ se je zavzela Kristina. Živo se je odtrgala od te misli in naglo odšla v sobo.

Čuden, težak vonj po znoju in plesnobi ji je udaril v obraz. Pozorno se je ozrla krog sebe. Na obtolčenih omarah in popackani mizi je ležalo nekaj prahu. Vanj se je iz malce razbite vaze vsipalo suho resje. Nekaj prašnikov je zdrknilo celo na okorne nožice lesenega zamorčka, ki je stal na mizi, naslonjen ob steno. Živordeča usta so se s sladkimi očmi preprosto, privlačno smehljala. V tolstih, črnih ročicah je držal košarico. Bil je edini pestri predmet v tem zatohlem stanovanju, še vedno tako živ in učinkovit kakor takrat, ko ji ga je podaril trgovec, ker ni več trdno stal. Kristina se mu je nasmehnila in ga nehote pobožala. Potem se je počasi ozrla proti bratovi in sestrini postelji. Nekaj sivih, ogoljenih odej je viselo z njiju. Na tretji postelji je ležala mati, zakopana v konjsko ogrinjalo, s katerega se je že luščila maščoba. Kristina se je sklonila in ji pogledala v obraz. Na medlo žoltih licih ji je igral mladostno vznemirjen smehljaj. Kristina jo je

pogladila z roko po čelu, rahlo, da je ne vzbudi. Stara je potegnila zrak vase in z bleščečimi rumenkastimi očmi pogledala okrog sebe. Ko je spoznala hčer, so se ji usta napela v sladkobnem smehljaju.

„A ti si! Kar zdelo se mi je, da boš prišla danes.“ In čez čas se je namuznila in pristavila: „O tvojem očetu se mi je sanjalo. Prav tako lep in dober je bil kakor pred vojsko.“

„Rekla bi, da si se pomladila,“ se je zasmejalo dekle razigrano. Zdelo se je, da je zrasla ob materinem ležišču, tako močna je bila v svojem miru.

„Torej nas bo vendarle ljubi Bog odrešil lakote in dolgov!“ je vzkliknila mati iskreno, s čisto izpremenjenim glasom. „Saj ni bilo več mogoče živeti!“ je pomislila otožno in oči so ji zalile solze. Usmiljenje s samo seboj ji je dušilo besede v grlu. Dvignila je gole, umazane roke in se obesila Kristini okrog vratu. Ta jo je motrila z neupogljivo resnobo. Počasi, trdno se ji je izvila iz objema.

„Kaj je z otroki, mati?“ Glas ji je vzdrgetal. „Ali jim nisi skuhala kave, preden so šli v šolo?“ „Mar misliš, da jih bom pustila v tem mrazu brez zajtrka iz hiše?“ je odvrnila stara bolno razdražena. „V mestu sem slišala, da ju že mesec dni ni v šolo in da so Hinka izključili, ker je prodajal šolske knjige.“ Mati se je v postelji sunkoma vzpela in razklenila oči:

„Tako? In jaz sem mislila, da bosta izdelala z odliko!“ je zakričala bridko razočarana. Skrčila je pesti in se tolkla z njimi po osivelih sencih. „Zakaj moram biti ravno jaz tako kaznovana?“ je stokala. „Denarja nič pri hiši, sam dolg nas je, otroci se mi bodo izprili!“ Potem pa se je njen glas pretopil v jokavo tarnanje. „Ves dan garam, da sem že vsa bolna od dela. Ko bi bil ranjki vedel, kako bo z menoj!“ Vsa zlomljena se je vrgla na odejo in si zakrila obraz. Kristina se je iskreno zgenila.

„Saj ni tako hudo, mati. Nekaj denarja imam, da se rešimo prvih dolgov. Potem bom skrbela za otroka in jima uredila dom, da jima bo toplo. Saj nista sama kriva; nihče se ni brigal zanju, morda sta bila večkrat celo lačna in prezeblja. Očeta nimata, ti si pa tudi že čisto opešala! Ljubeče je šla preko njene roke. Stara je zadeta planila:

„Očitaš mi, da jim nisem dobra mati? Meni, ki sem vam dala vse?“ Mržnja je trepetala v njenem glasu: „Seveda, če pride gospodična hči zjutraj domov, zahteva, da je vse lepo pospravljeno in da je zajutrek zanj pripravljen. Zakaj pa si prišla domov, če ti ta izba ni več dovolj dobra? Kaj si se brigala za nas ves čas, ko smo stradali?“ Hreščeči glas se ji je drobil, blede usta so ji surovo nabrekla. Kristina jo je presenečeno motrila.

„Ženina bi si bila poiskala, ženina, da bi te bil redil in pestoval, je sople razjarjena. Kristina je stala pred njo, mrko vzravnan, ne da bi se z najmanjšim gibom hotela umakniti plohi materinih psov.

„Ne bom se poročila!“ je odgovorila zamolklo. Na kozavih licah sta ji zažareli motno rdeči lisi. Telo se ji je napelo v silnem kljubovanju.

„Kaj, močiti se ne maraš? Te je prevzetnost obsedla, gobec kozavi?“ Hripavo se je zasmejala. „Ne, saj se ti ni treba bati, da te bo kdo vprašal! Še za candro si pregrda! Noče se poročiti! Tudi tvoj oče se ni hotel, morala sem mu sama pasti v naročje! Ta tvoj zlati oče! Tončki je zapustil spomin za vse življenje... tisto njeno pohabljenno nogo. Kristus, kaj je naredil iz nas! Toda jaz sem se maščevala!“ Pomolčala je in se zastrmela pred se. „Zanj je bila vojska pač le odrešitev!“ V očeh je za hip vzplapolalo sovraštvo.

„Sedaj bom pa še tebe imela na hrbtu vse življenje!“ je tožila zateglo. Nato je bruhnila v visok, pretresljiv jok.

Kristina je še vedno stala pred njo, nepremično, s težko povešenimi rameni. Kakor bi se vse njeno telo trlo v sklepih, toliko nebrzdanega upora je bilo v njem. „Zakaj si nam lagala vse življenje o njem?“ je zinila. Stara se je za hip potuhnila.

„Zakaj? kako si mogla!“ Ker se pa mati ni zgenila, je dekle zgrabilo odejo in jo odtrgalo od težkih starkinih rok. Tedaj je zagledala pred seboj zabuhlo telo, zavito v umazane krpe. Prestrašena je odtegnila roko. Potem je dvignila roke, proseče in nebogljenno, čisto kakor dete. Zazdelo se ji je, da je to razbolelo telo le neizogiben tvor zatohlega gnilega ozračja. Iz raztrganega kupa krp je vstajala njena mati, sredi dušeče praznote, mati z vso kruto bolestjo svojega življenja. Kristina je začutila do nje žgoče usmiljenje. V toplem sodoživljanju bednega, propalega življenja se je čutila zopet doma, čisto doma, kot neizbrisni ud tega razkosanega dna. Takoj je zopet začutila v sebi ono silno nepremično moč, s katero je brez bolečine sprejemala trpljenje. Pridvignila je ogrinjalo, ki ji je bilo zdrknilo na tla in ga vrgla čez mater, brez plahosti, brez kljubovanja, čisto naravno. Nato je odprla okno in začela brisati prah.

Ko je bilo pospravljeno, je odšla, da nakupi za kosilo. Kmalu za njo se je zavlekla stara, ker je zavohala na dvorišču sosedo, ki je imela zmeraj čas za brezkončne pogovore. Ko se je Kristina vračala, sta stali še vedno na dvorišču in vneto obrekovali. Stopila je mimo njiju z motno žarečimi lici in uporno sklonjeno glavo. Vendar se je v njenih temnih očeh utrinjal odblesek veselja.

Opoldne se je vrnila mati s Tončko. Stara je kipela od dobre volje in slastno srkala vase vonj po jedeh.

„Soseda pravi, da si postala lepša!“ je omenila sladko. Kristina je gledala preko nje v Tončko, ki je sedela na zaboji za premog in v topi muki iztezala bolno nogo. Bila je v mračnem, splesnelem ozračju kakor mrtvo gibalo, ki prestreza rahle zgibe dolgočasnega vzdušja. Njen plavi, neizraziti obraz je bil ostarel, kljub temu, da je bila še čisto nerazvita. Oči tako brezpomembne, da so dajale ploskemu licu še enoličnejši videz. Le v posameznih hipih so dobivale nekaj barve in izraza.

„Odkod?“ jo je vprašala Kristina domače. Mala se je začudeno zgenila: „Iz šole vendar!“ je vzkliknila nedolžno. Ko pa je začutila na sebi Kristinin iščooči pogled, se je obrnila nekoliko v stran. „Kaj nimate do ene?“ je poizvedovala Kristina strpno. Mala se je sovražno odvrnila. „Po navadi da,“ je menila brezbrizno. „Danes je bil profesor bolan, pa so nas pustili prej domov.“ Glas ji je prehajal v rahlo kričavost. Govorila je samo materi. Spogledovali sta se, z zasmehljivim prezirom sta presojali čvrste, kljubujoče Kristinine kretnje. V neposrednem sporazumljenju, ki sta ga čutili prvič v življenju in katerega sta uživali z zlobno naslado, sta jo goitali z z očmi, obe enako neizčrpni v svoji strasti. Kristina se je gibala med njima, v svojem kljubujočem miru še bolj neuklonjiva, s prodornim žarom na trdem licu.

Po kosilu je bila mati izmučena. Leno zadovoljna se je zavlekla iz kuhinje in legla. Kristina je pomivala posodo.

„Danes boš pomila ti, kajne Tončka?“ se je pošalila in pogledala Tončko. „Pri materi mi ni bilo nikdar treba!“, je menila Tončka nezadovoljno. Kristina se je po strani ozrla vanjo. „Pri njej menda tudi jedla nisi?“ Tončka se je nekoliko presenečena ozrla. Zopet je bilo njeno telo kakor mrtvo gibalo, ki s točno pozornostjo prestreza najrahlješje zgibe ovzdušja. Malomarno se je oprla na komolce in predstavila bolno nogo, da je lahko vstala.

„Saj mi ne režeš kruha, da bi mi ukazovala!“ je revsnila togotno in se pobirala iz kuhinje. Kristina je planila za njo: „Saj ti nisem hotela hudega, zakaj si taka?“ je kriknila in stisnila njen obraz vroče med svoje dlani. Kakor bi hotela na malo, bledikasto čelo prižeti silen poljub. Toda po mrtvem gibalu je nenadoma zaplala kri, celo oči so dobile nekaj izraza in barve. Zapičila je skrčene, žilave prste ostro v Kristinine dlani, da jo je ta osupla izpustila. „Hinavka!“, je siknila z neizmernim prezirom in rahlo rdeča v obraz odšepala iz kuhinje. Kristina je še dolgo prisluškovala njenemu trudnemu, drsajočemu koraku, ki se je počasi vzgrezal v sneg.

Nato je še tesneje stisnila močne čeljusti. Bila je kljubujoča, neuklonljiva kakor prej, samo oči so se ji mrko povešale. Pobito je stopila k posodi in jo obrisala. Potem se je vrnila k vratom, če bi morda videla kje Tončko. Nikogar ni bilo več. Le onkraj dvorišča se je na cesti drlo nekaj vrabcev. In še nekdo je prihajal za plotom. Res je stopil na dvorišče, majhen človek z rdečimi lici in sijočimi očmi. Spoznala je brata:

„Ti, si Kristina? Prav, da si prišla! Veš mama v zadnjem času sploh ne kuha več, samo tarna in klepeta vse dneve. Bila sva lačna s Tončko, pa sem prodajal knjige, da sva si kupila kruha. Tudi nekaj šolskih sem prodal, zato so me vrgli ven. Sedaj nosim prtljago in mešetarim na trgu.“ Bil je že skoraj brez sape in v prostodušnem obrazu mu je igral brezskrben

smehljaj. Kristina je le iznenadena, nemirna srepela vanj, kakor da ne razume ničesar. Skrbno, presenečeno jo je opazoval.

„Kaj je s teboj? Ali si bolna? Postarala si se!“ Dekletove oči so se razžarele v nenadnem blesku. Stopila je k njemu, čisto blizu, da ga je mogla prijeti za roko. Skoraj nasilno ga je potegnila za seboj v kuhinjo.

„Nič mi ni,“ je dahnila sproščeno. „Tako zelo sem te vesela!“ Kakor kljubujoč vrisk se ji je izvilo iz grla. Fant pa je le prostodušno strmel vanjo.

Potem pa je nenadoma živo prisluhnil. V njuno razgibano molčanje je spolzel rahel šum, kakor bi zdrsele sani čez mehki sneg. Tudi nekaj šepajočih korakov se je udrlo v tišino. Oba hkratu sta se sklonila in pogledala skozi priprta vrata. Tončka je stopala čez dvorišče, z nerazvitim telesom kakor mrtvo gibalo, ki občutljivo prestreza zgibe ozračja. Ob njej se je trkljalo majhno, debelušno dekletce, ki je varno vleklo svoje sani. Zadovoljno je potegnilo iz žepa kolaček in ga jelo tlačiti v usta. Tončka se je z željnimi očmi ozrla v dekletce. Ostareli obraz ji je bil top, a vendar izrazit.

„Ali mi daš malo? Nič še nisem jedla danes, tudi včeraj ves dan ne! Lačna sem, samo lačna.“ Prosila je s tihim, pretresljivo iskrenim glasom. Dekletce jo je pogledalo z velikimi, začudenimi očmi. „Daj, vsaj košček mi daj, že ves dan nisem nič jedla!“ Dekletce je strmel vanjo otožno, z neskončnim usmiljenjem. Potem ji je molče pomolilo kolaček. Tončkini žilavi prsti so se skrivali, ko ga je potegnila iz trepetajoče dlani. Požrešno ga je goltala in stopila nekoliko hitreje. Dekletce pa je skromno stopicalo za njo, z izrazom otroka, ki ne ve, ali naj se smeje ali joče.

Fant jo je ogledoval s svežim smehljajem.

„Po materi je, prav tako pogoltna in lažnjiva. Hotel sem jo ugnati, pa mi je pokazala zobe.“ Njegov neumirljivi obraz je bil malce zagrizen. Videl je Kristino, kako se je rahlo sesedla. Tedaj so se njegove prostodušne oči zopet razširile, presenečeno, skrbno. Hotel je nekaj vprašati, a v sobi je zavreščala mati. Zopet je klepetala s sosedo, najbrže kar skozi okno, ker se ji ni ljubilo vstati. Njen zategli, moledujoči glas se je tanjšal v omahujoči vznešenosti.

„Da, Kristina je prišla domov. Tako radi so jo imeli pri stričevih, da je niso hoteli pustiti proč. Teta me je skoraj na kolenih prosila, naj je za božjo voljo ne gonim domov. Pa je prišla sama od sebe, naša dobra Kristina! In še denarja je prinesla, da nam pomaga!“ Bahato se je napihovala. „In ženina ima, bogatega in lepega, a vzela ga bo šele potem, ko nas postavi na noge!“ Kristina je zaškrtila z zobmi:

„Že zopet lažel!“ Paglavec, ki je poslušal staro le z enim uhljem, je iskaje motril Kristinin obraz.

„Oh, če bi bil ranjki vedel, kako dobre otroke imal“ je zapela stara z zvenečim obžalovanjem. Kristina je povescila glavo. Ni več preklinjala matere, a žgalo jo je vendarle. V fantov neumirljivi obraz se je zagrizla nejevolja.

„Krista, veš... tako sam sem bil tukaj!“ Zardel je, z jasnimi, živahnimi očmi je ujel Kristinin vroči pogled, potem se je od sramu obrnil v stran. Kristina je dvignila glavo, počasi, radostno, nato se je z enim samim gibom dotipala do njega. Burno ga je stisnila k sebi.

„Saj ne boš več sam!“ je šepetala iskreno. Paglavec pa je zardeval vedno bolj, njegove prostodušne oči so postajale vedno širše, vendar se je prižel k nji, toplo in plaho, kakor da išče zavetja.

Music has charms, that nothing else has

(Milton, Ager & Yellen)

Aforističen elog, ki ga je napisal L. M. Š(kerjanc), ne da bi hotel z njim vplivati na našo, še neodkrito glasbeno estetiko, temveč le iz neukročene želje, da bi opozoril na nekatere lastnosti glasbe, bodisi da so dejanske, kot misli z njim vred večina lajikov, ali pa da so domneve, o čemer bi radi prepričali nekateri profesijonisti presenečene poslušalce sodobnih izlivov notnih peres.

Nenadoma pa se oglasiyo izza neosvetljenega platna čarobudni zvoki klavirja in z mehko bliskovitostjo razpno pred poslušalci problematičnost teh žareče bolnih duš, tam, ko bi dejanje filma preskočilo iz patetičnega vzleta v surovo banalnost (Bratje Karamazovi). Ta najbolj artificalni instrument, ki mu vsa umetelnost izumiteljev ni mogla dati „duše“, ima čudodelne lastnosti. Dasi je po konstrukciji obsojen, da ne bo nikdar gorko pel, da bo neusmiljeno očitoval nepopravljivost pogrškov, je vendar bolj kot vsak drugi pozvan, da vzbudi v izvajalcu in poslušalcu veletok fantazije, ki ju ponese preko nedostatkov glasbila in njune glasbene spretnosti in dovezetnosti. Seveda šele na podlagi skladbe, ki to sproščenje fantazije hrani v sebi in sproži v drugih. Vanjo je dahn timer skadatelj lahkotni poet, ki je njega samega prevzel z nenadno intuicijo, da je komaj dohajal, pa ne, saj ga je že prehitel in glej, že je izginil v dalji in zaman vsak poskus, da ga izzoveš znova. Zakaj le te presenetijo ravno oni štirje takti te skladbe kot evokacija nadzemskih žarometov, ki z milino zvezde velikosti — 26.72 prodro prav tako v tvojo, MONOS, kot v tvojo, UNA, dovezetno dušo, (ako je to duša)? In zakaj se je potem še trudil, ko je vendar moral uvideti, da je vse drugo le postavljanje praznih ali polnih notnih glav, z vratom ali brez njega, z zastavico, ali brez nje? „La musique est le seul des talents